

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2016

YEARBOOK

2016

ГОДИНА 7

VOLUME VII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2016
YEARBOOK

ГОДИНА 7

VOLUME VII

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

доц. д-р Драгана Кузмановска

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев

проф. д-р Лилјана Колева-Гудева

проф. д-р Виолета Димова

доц. д-р Драгана Кузмановска

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

проф. д-р Светлана Јакимовска

доц. д-р Ева Горѓиевска

Редакциски одбор

- проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Нецати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Цанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамариќ – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Гуришиќ-Беканович – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Сузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија
проф. д-р Светлана Јакимовска, доц. д-р Марија Кукубајска, проф. д-р Луси
Караниколова-Чочоровска, доц. д-р Ева Горѓиевска, проф. д-р Махмут Челик,
проф. д-р Јованка Денкова, доц. д-р Даринка Маролова, лектор д-р Весна Коцева, виш
лектор м-р Снежана Кирова, лектор м-р Наталија Поп-Зариева, лектор м-р Надица
Негриевска, лектор м-р Марија Крстева

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

доц. д-р Ева Горѓиевска

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

лектор м-р Биљана Петковска, лектор м-р
Крсте Илиев, лектор м-р Драган Донеv
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров, Благој Михов

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. факс 201, 2000 Штип
Р. Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Ass. Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Editorial board

Prof. Blazo Boev, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Violeta Dimova, PhD

Ass. Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Ass. Prof. Eva Gjorgjievska

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD— University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD— University of Gazi, Turkey

Prof. Ridvan Canim, PhD— University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD— University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD— University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD— University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer— University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kkona, PhD— Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD— University Josip Juraj Strosmaer, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD— University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD— University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD— University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD— Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD— Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD— University Neofilt Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA— University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD— University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD— University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Ass. Prof. Marija Kukubajska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD, Ass. Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD, Ass. Prof. Darinka Marolova, PhD, lecturer Vesna Koceva, PhD, lecturer Snezana Kirova, MA, lecturer Natalija Pop-Zarieva, MA, lecturer Nadica Negrievska, MA, lecturer Marija Krsteva, MA

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Ass. Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasova

(Macedonian language)

lecturer Biljana Petkovska, lecturer Krste

Iliev, lecturer Dragan Donev

(English language)

Technical editor

Slave Dimitrov, Blagoj Mihov

Address of editorial office

Goce Delcev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Јазик

- Марија Кусевска, Билјана Ивановска, Нина Даскаловска**
ГОВОРОТ НА ИЗУЧУВАЧИТЕ НА АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК
НАСПРЕМА ГОВОРОТ НА РОДЕНИТЕ ГОВОРТЕЛИ 7
- Марија Леонтиќ**
МЕСТОТО И УЛОГАТА НА ТУРСКИТЕ ЛЕКСИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ
ВО ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК..... 17
- Даринка Маролова**
СИНТАКСИЧКА ПОВЕЌЕЗНАЧНОСТ 27
- Светлана Јакимовска**
КОН ПРЕВОДОТ НА „ЛЕНКА“ ОД КОЧО РАЦИН НА ФРАНЦУСКИ ЈАЗИК 33

Книжевност

- Толе Белчев, Александра Трајанова**
НАРАТОРИТЕ И НАРАТЕРИТЕ ВО РОМАНОТ
„БАБАЦАН“ ОД ЖИВКО ЧИНГО..... 47
- Снежана Петрова**
THE ORIGINALITY OF DRAMATIC ACTION (dispositio) 61
- Ева Ѓорѓиевска**
ИДЕНТИТЕТОТ НА АЛБЕРТИНА ИЛИ ЗА НЕДОЛОВЛИВАТА
СТВАРНОСТ КАЈ ПРУСТ 71
- Толе Белчев, Ранко Младеноски**
„МАКЕДОНСКА КРВАВА СВАДБА“ –
НОВИ ИНТЕРПРЕТАТИВНИ АСПЕКТИ..... 85

Методика

- Весна Продановска Попоска**
УЛОГАТА НА ПРАВИЛНИОТ ИЗГОВОР ПРИ КОМУНИКАЦИЈАТА
НА АНГЛИСКИ ЈАЗИК ИЗУЧУВАН КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК 97

МЕСТОТО И УЛОГАТА НА ТУРСКИТЕ ЛЕКСИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ ВО ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Во оваа статија е направена анализа на турските лексички елементи пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик, по официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик и нивната употреба во современиот македонски јазик.

Клучни зборови: македонски, турски, лексички елементи, историски развој.

Marija Leontic, Ph. D.²

THE PLACE AND THE ROLE OF TURKISH LEXICAL ELEMENTS IN THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF MACEDONIAN LANGUAGE

Abstract: The Turkish lexical elements in Macedonian language are infiltrated as a result of specific historical and cultural processes. The place and the role of the Turkish lexical elements in the Macedonian language can be considered mainly in two periods: before formalizing the process of standardization of the Macedonian language and after formalizing the process of standardization of the Macedonian language. Nowadays Turkish lexical items are used in various areas: the folk language, folklore, media, fiction, historical literature, artistic translation, movies, etc. But all these different areas show that the Turkish lexical items, except in their neutral use, are increasingly getting a stylistic function. It is expected that in the further development of the Macedonian language, the Turkish lexical items will continue to increase their stylistic function.

Keywords: *Macedonian, Turkish, lexical elements, historical development.*

1. Вовед

Во текот на својот историски развој македонскиот народ доаѓал во допир со разни цивилизации, народи и култури. Како резултат на административна власт на Османлиската Империја на територијата на Македонија (1371-

¹ Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

² Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia

1912), 541 година македонскиот и турскиот народ меѓусебно си влијаеле. Државниот јазик на Османлиската Империја, турскиот јазик, иако по својата структура е аглутинативен јазик и спаѓа во алтајската група на јазици и е сосем различен од македонскиот, кој по својата структура е флективен и спаѓа во индоевропската група јазици, оставил едно од најинтензивните лексички влијанија на македонскиот јазик. Најголеми фактори за влијанието на турскиот јазик врз македонскиот се турската администрација, чаршијата преку трговијата и занаетчиството, исламизацијата, колонизацијата на турското население од Анадолија на територијата на Македонија, работењето и школувањето на Македонците во Турција, доброволното или јаничарското служење во османлиската војска, мешаните бракови и неминовниот контакт на турското и на македонското население во секојдневниот живот. Сите овие фактори создале поволни услови за меѓујазични контакти чии траги можат да се следат и денес преку турските лексички елементи во македонскиот јазик.

Турските лексички елементи се истражувани во бројни магистерски трудови, докторски дисертации и монографии: Оливера Јашар-Настева, „Турските лексички елементи во македонскиот јазик“ (1962, докторска дисертација) и „Турските елементи во јазикот и стилот на македонската народна поезија“ (1987, монографија); Димка Митева „Лексички фонд во приказните на Марко Цепенков“ (1987, докторска дисертација); Сена Ариф-Шешум „Македонски народни пословици и поговорки од турско потекло во записите на Марко Цепенков“ (1994, магистерски труд); Марија Леонтиќ „Турските елементи во македонските имиња и презимиња“ (2003, магистерски труд) и „Турските суфикси во македонскиот јазик со паралели од македонската патронимија и топонимија“ (2008, докторска дисертација); Актан Аго „Турцизмите во јазикот на Марко Цепенков“ (2004, магистерски труд) и „Турските јазични елементи во драмските творби од XX век“ (2010, докторска дисертација); Фатима Хоџин „Türçizmi u Makedonskim narodnim pjesmama u zborniku Braće Miladinovci“ (2006, магистерски труд); Зоран Спасовски „Турските морфолошко-лексички елементи во македонската топонимија“ (2011, магистерски труд). Голем број лингвисти како што се Оливера Јашар-Настева, Борис Марков, Трајко Стаматоски, Лилјана Минова-Ѓуркова, Анета Дучевска, Благоја Корубин, Виктор Фридман, Волф Ошлис, Маријана Киш, Марија Леонтиќ, Лилјана Макаријоска, Валентина Нестор, Изаим Муртезани, Марија Паунова, Бисера Павлеска во своите написи од различни аспекти ги обработуваат турските лексички елементи во македонскиот јазик.

Турските лексички елементи (турцизми) во македонскиот јазик се инфилтрирале како резултат на одредени историски и културни процеси и токму поради ова местото и улогата на турските лексички елементи во македонскиот јазик може да се разгледаат, главно, во два периода:

- *местото и улогата на турските лексички елементи пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик;*
- *местото и улогата на турските лексички елементи по официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик.*

2. Местото и улогата на турските лексички елементи пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик

Периодот пред официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик е всушност периодот пред ослободување и формирање на Р. Македонија. Во овој период македонскиот народ само во личните контакти го користел македонскиот народен јазик, а како државни јазици се употребувале јазиците на административните управи.

Во вакви услови македонскиот народ говорел еден нестандарден македонски јазик, односно народен говор на своите краишта кој избилувал со разни варијанти. Ова од денешна временска дистанца најдобро може да се проследи во македонското народно творештво што ни остана како наследство за вакви и слични лингвистички истражувања. Омиленоста на турските лексички елементи денес најдобро може да се согледа во делата на првите големи собирачи на македонски народни умотворби, како што се Константин и Димитрија Миладиновци, Марко Цепенков, Кузман Шапкарев и др. Во овој период македонските народни говори избилувале со голем број турски лексички елементи кои македонскиот народ ги присвоил во својот јазик во текот на петвековната административна управа во Османлиската Империја, во која државен јазик бил турскиот јазик. Турските лексички елементи навлегле речиси во сите сфери на човековиот живот и станале омилени. Во најголем број случаи македонскиот народ зборовите коишто ги сметал за свои, народни, не ни знаел дека се од турско потекло. Сите македонски говори биле богати со турски лексички елементи коишто се карактеризирале и со разновидност и со фреквентност.

Турските лексички заемки во пишаните текстови (разни записи, белешки, натписи) од 15 и 16 век се јавуваат релативно ретко, во 17 век сè повеќе се зголемува нивниот број, а во 18 век се употребуваат во разни поуки, житија, зборници и преводи на дамаскини, во 19 век ја достигнуваат својата кулминација, а кон крајот на 19 век доживуваат стагнација и ограничена употреба како резултат на словенското влијание во периодот на преродбата што резултираше со заменување на турските лексички заемки со словенски зборови. Првите пишани турски лексички заемки на македонски писмен јазик во текстови од 15 век се лексеми од типот: *амир, бег, чауш, махала*. Нивниот број се зголемува во 16 век со лексемите како што се *султан, хан, чаршија, дуќан, пазар, ока, мутафчија, ќурчија, белег, јорган, калап, скеле*, во 17 век овој фонд се зголемува со лексеми од видот: *харч, харач, паша, хаџија, мехлеџија, нахија, кадилак*, во 18 век лексичките заемки од турско потекло сè повеќе навлегуваат

од разговорниот во пишаниот јазик со следниве примери: *бојаџија, казанџија, кираџија, кујумџија, механџија, мутаџија, папукџија, папуџија, самарџија, сапуџија, симитџија, терџија, курџија, ханџија, чеџмеџија, араџија, бакар, џум, ибрик, казан, куџија, санџија, сахан, синџија, тава, тенџере, тенџија, фрџа, чивџик, памук, раџија, ама, хич, денк, зарар, верџија, пари, муштерија, теслими, берикет, бучук, кат, кубе, машала*, а во 19 век турските лексички заемки ја достигнуваат својата кулминација и се сите оние што и денес ги користиме во разговорниот и пишаниот јазик. Во периодот на петвековната административна управа на Османлиската Империја во македонскиот јазик се навлезени турски лексички елементи од различни области, како што се термини од областа на администрацијата (*паџа, кајмакам*); воената и територијалната организација (*аскерџија, бинбаџија*); оружјето (*барут, куришум*); религиозната терминологија (*курбан, џенем*); трговијата (*ортак, муштерија*); занаетчиството (*кујунџија, самарџија*); земјоделската терминологија (*сабан, самар*); архитектурата и урбанизмот (*сокак, калдрма*); внатрешно уредување на куќата (*сандак, долап*); медицината (*мевлем*), флората (*кајџија, тутун*); фауната (*биљбиљ, мајмун*); делови на телото (*бубрег, џигер*); роднинската терминологија (*балџаза, баџанак*); исхраната (*чорба, бурек*); облеката (*'каџи', чоран*); фолклорот (*кавал, тарабука*); терминологија поврзана со забавниот и духовниот живот (*пеливанлак, чочек*) и слично.

Многу е интересен фактот дека се присвојувале и голем број турски лексички елементи за коишто веќе имало термини во македонскиот јазик. Ова се должи од една страна на омиленоста на овие турски лексеми, а од друга страна на фактот дека припаѓале на јазикот со престиж. На пример, турцизмите *севџа, каџија, кујунџија* се користеле наместо домашните зборови *љубов, порта, златар* и слично. Истовремено со процесот на заменување на зборовите од словенско потекло со зборови од турско потекло се забележува и нивна паралелна употреба, пред сè во народните умотворби како стилска особеност. Пример, „...да изникнам џул тренџаџил...“³; „...овчарче младо, леле, *чобанџе*“⁴ и слично. Истозначните зборови од домашно и од турско потекло на овој начин внесувале стилска разновидност.

Со слабењето и пропаѓањето на Османлиската Империја, со повлекувањето на османлиската администрација, војска и правосудство, автоматски исчезнале сите турски лексички елементи што биле поврзани со османлиското управување, но опстанале оние лексички заемки што биле поврзани со секојдневниот живот и во голем дел немале своја замена. Пример, *шеќер, кафе, чај, 'бибер', лимонџуз, зејтин, сусам, пекмез* (прехранбени производи); *магџонос, спанаќ, марула,*

³ Белџигеровски, Ѓорѓи (1989). *На угари без другари – македонски народни песни*. Битола: Друштво на наука и уметност, 101.

⁴ Цепенков, Марко (1980). *Македонски народни умотворби. – Народни песни*. Книга X. Скопје: Македонска книга - Институт за фолклор, 144.

нане, патлиџан (зеленчук); *бадем, леблебија, кајсија, мушмула, портокал, бостан* (овошје); *џеврек, пита, бурек, симит-погача, чорба, манџа, мезе, сарма, турлитава, туриџија, попара, каша, јуфка, тарана, салата, пивтија, пача, кајмак; суџук, бубрег, џигер, чкембе, кебап, таратур* (разновидни солени специјалитети); *локум, баклава, араванија, кадаиф, гурабиш, алва, локум и сутлијаш* (разновидни благи специјалитети); *јогурт, боза, салеп, лимонада и ракија* (разновидни пијалаци); *џезве, филџан, тава, тенџере, капак, тепсија, ренде, аван, кофа, леџен, кибрит, памук, 'пешир', торба* (предмети од домаќинството) и сл.

Лексички заемки од турско потекло можеме да најдеме уште во првиот печатен македонски текст, во речникот „Четиријазичникот“ (грчки, албански, влашки и македонски) на Данаил Москополецот (прво издание 1794 г., второ издание 1802 г.), во „Речникот от четири јазика“ (македонски, албански, турски, грчки) (1873) од Ѓорѓи М. Пулевски, во книгите на Јоаким Крчовски и Кирил Пејчиновиќ, во учебниците на Партенија Зографски и Кузман Шапкарев, во делата на Ѓорѓи Пулевски, Константин Миладинов, Рајко Жинзифов, Григор Прличев, Мисирков, Васил Иљоски, Антон Панов, Ристо Крле, Коста Рацин, Коле Неделковски, коишто го употребувале македонскиот народен јазик во творењето и притоа практично влијаеле на оформувањето на македонскиот литературен јазик.

Со едно вакво место на турските лексички елементи, македонскиот јазик по Втората светска војна влегува во фаза на стандардизација.

3. Местото и улогата на турските лексички елементи по официјализирање на процесот на стандардизација на македонскиот јазик

За еден јазик да се прогласи за стандарден јазик како резултат на процесот на стандардизација на јазикот, неопходна е поограничена или поширока политичка автономија. Ваква среќа имаа мал број словенски јазици, како чешкиот, полскиот и рускиот, кои се стандардизираа спонтано како потреба на одредена држава и државна власт. Македонскиот јазик, како и сите останати словенски јазици, доживеа свесна јазична стандардизација паралелно со борбата за политичка автономија, а официјално се примени во услови на слободна македонска држава преку свои научни институции и научни работници на образовниот систем.

За стандардизација на македонскиот јазик се важни три датиуми: 2 август 1944 година, кога Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (АСНОМ) на своето прво заседание го прогласи народниот македонски јазик за службен јазик на македонската држава; 5 мај 1945 година, кога од страна на Народната влада на Федеративна Македонија е усвоена резолуцијата за македонската азбука и решението е објавено во весникот „Нова Македонија“ и 7 јуни 1945 година, кога резолуцијата за македонскиот правопис со решение е правно потврдена од Министерството за просвета.

Македонскиот јазик ја имаше таа среќа во својата финална фаза на стандардизација да ги има надарените интелектуалци како Блаже Конески, Крум Тошев, Васил Иљоски, Мирко Павловски, Круме Кепески (лингвисти), Владо Малески, Венко Марковски (писатели) и Киро Хаџи Василев, Илија Топаловски и Густав Влахов (публицисти), кои за кратко време преку бројни и жешки дискусии ги доискристализирале искуствата и предлозите на своите претходници од периодот на преродбата, сознанијата на Мисирков и неговите следбеници и ја создале македонската азбука и македонскиот правопис кои претставуваат основа на македонскиот стандарден јазик, за чија основа се зедао хомогените централни македонски говори. Во сите овие бурни и важни настани што се случувале во краток временски период, а требало да претставуваат основа на идниот развој на македонскиот јазик и наука, пресудна улога одиграла лингвистичката генијалност на Блаже Конески, кој во тој период неуморно и визионерски работел на оваа проблематика.

За примена на литературната норма на македонскиот јазик значајна улога одиграа *Правописот* како прв правописен речник на македонскиот стандарден јазик (II издание од 1950 год. има 6 000 лексеми, III издание од 1970 год. има 35 000 лексеми). Од 1961 до 1966 год. се издаде *Речник на македонскиот јазик* со околу 65 000 основни лексички единици. Со овие основни дела се создадоа поволни услови за стабилизација на македонскиот стандарден јазик, неопходни дела за образование и за развој на научните истражувања, за афирмација на стандардната македонска лексика и за основа на идните правописи, толковни и двојазични речници.

Во овој процес на стандардизација и кодификација на современиот македонски јазик секако дека се внимавало и на изборот на домашната и на странската лексика, меѓу кои и на онаа од турско потекло, што ќе биде вклучена во стандардниот македонски јазик. Фактот дека за основа на литературниот македонски јазик како природно решение се зеле централните народни говори кои избилуваат со турски лексички елементи, говори дека нивните најфреквентни примери се навлезени и во стандардниот македонски јазик. Оваа состојба се отсликува при составувањето на *Речникот на македонскиот јазик* (1961-1966) и на *Толковниот речник на македонскиот јазик* (2003-2015). Ако се земе предвид вториот, дообработен речник на Вук Караџиќ од 1818 година, кога турцизмите се во многу поинтензивна употреба отколку по Втората светска војна, а истиот содржи 3 700 турцизми, од вкупниот лексички фонд кој изнесува над 47 500 лексички единици, тоа мошне сликовито говори за ставот на составувачите и редакторот на *Речникот на македонскиот јазик* (1961-1966) кон турцизмите со вклучување на над 3 000 турски лексички елементи.

Но при создавањето на новата повоена современа литература со нормиран македонски јазик се забележува дека се буди словенската меморија и свест која повторно ги оживува словенските синоними кои во текот на историскиот

развој се подзаборавиле и биле потиснати како резултат на разни фактори, меѓу другото и под влијание на новите атрактивни турски синоними. Ваквата свест кај одделни автори при творењето на современата литература на литературен македонски јазик доведе до намалување на бројот на турските лексички елементи што имаа синоними во македонскиот јазик. Во оваа смисла во современите литературни дела наместо „Ѓулот убаво мириса“ можат да се сретнат изразите „Трендафилот убаво мириса“ или „Розата убаво мириса“. Но од друга страна во народните песни именката „џул“ си го задржала своето место (пр. „Ѓул девојче под џул ми заспало...“⁵), се сретнува и во новокомпираните народни песни, а честопати синонимните зборови „џул“ и „трндафил“ паралелно се употребуваат како стилска особеност (пр. „...Да ме фрлиш во градинче, / да изникнам џул трндафил...“⁶). Ваквите примери се бројни и разновидни: „... Та шчо ми си, либе, гајлелија, / Гајлелија, либе, грижовлија...“⁷ и слично. Се разбира, ваквата синонимна употреба на турцизмите, пред сè во народните песни кои се пеат на многу седенки, собири, прослави, фестивали, редовно е присутна на ТВ, влијаела да се развие стилската функција на турските лексички елементи во македонскиот јазик што денес се забележува во современата литература и литературни преводи.

Но, од друга страна, имало автори, како на пример Стале Попов, кои при отсликувањето на животот во Османлиската Империја создавале дела во кои турските лексички заемки мајсторски се употребени и даваат автентичност на делата. Истиот овој дуализам се чувствувал и во други области. Оваа состојба можеби најубаво ја опишува Трајко Стаматоски (2001: 100): „...турската лексика ме враќа на практиката и во литературна реч особено на првите години по ослободувањето, кога од послабо упатените во проблематиката таа се сфаќаше како особеност на македонскиот јазик, па се применуваше дури и како брана од влијанието на соседните и други словенски јазици...“

Но исто така, факт е дека овие јазични струи на почетокот најсилно влијание имале во училиштата, образовните, културните и државните институции и медиумите. Но паралелно со овие јазични струи, посебно во помалите градови и села кои немале интензивна комуникација со градовите или сè уште поради нискиот процент на образовани луѓе, или поради бавното продирање на медиумите (телевизија, радио и сл.) стандардизацијата делумно се одразила на нивниот говор и тие во неформалната комуникација помалку или повеќе применувале говори кои изобилувале со турски лексички елементи. Покрај ова, исто така, и во развиените градови во секојдневните неформални разговори на

⁵ Миладиновци, Димитрија и Константин (1983). *Зборник на народни песни (1861, Загреб)*. Скопје: Македонска книга, 367.

⁶ Белцигеровски, Ѓорѓи. (1989). *На угари без другари – македонски народни песни*, Битола: Друштво на наука и уметност, 101.

⁷ Birthe, Trærup. (1970). *East Macedonian Folk Songs*, Copenhagen: Akademisk Forlag, 182.

зрелата и стара генерација која израснала со народното творештво, турските лексички елементи живо и фреквентно се употребувале, бидејќи најголемиот дел од неа не ни знаел дека се турцизми и ги чувствувал како свои, а воедно почнал да создава и нови зборови со турски суфикси.

Како што процентот на образовани луѓе се зголемувал паралелно со поинтензивните врски меѓу помалите места со поголемите градови, а посебно кога радиото и телевизијата навлегле во најголемиот дел од домовите, свесно или несвесно народот почнал повеќе да го применува стандардниот македонски јазик, а да го збогатува со изразите од говорот на соодветното подрачје по желба.

Денес турцизмите не се подеднакво застапени во сите социокултурни средини. Турцизмите многу повеќе се користат во селските отколку во градските средини, бидејќи за селските средини е потипичен говорот, а додека во градовите како центри на едукацијата и на медиумите е присутен литературниот македонски јазик во кој е најмногу застапена неутралната лексика.

Омиленоста на турските лексички елементи денес посебно се согледува при изразувањето на емотивниот однос кон случките и настаните кои го опкружуваат човекот. Ова го имаат констатирано и Блаже Конески, Оливера Јашар-Настева, Лилјана Минова-Ѓуркова и Борис Марков. Во таа смисла во разговорниот јазик може да се каже: „Според новите истражувања во двете *комшииски* земји има сè повеќе *фукаралак*“, но во официјалниот јазик не може да се зборува на тој начин, туку: „Според новите истражувања во двете *соседни* земји има сè повеќе *сиромаштија*.“ Овој пример илустративно покажува дека еден дел од турските лексички елементи во македонскиот јазик веќе не можат да се употребат за изразување на неутрални изрази во официјални пригоди, но затоа пак во разговорниот јазик интензивно се применуваат при искажување емотивен однос. Денес јазикот на средствата за јавно информирање, посебно новинарскиот потстил содржи бројни турски лексички елементи. Ова се должи пред сè на фактот што во последно време во новинарскиот потстил се користат лексеми од разговорниот јазик за да се одбегне монотонија, да се привлече внимание и да се постигне живост и разновидност во изразот. Овој тренд посебно се согледува во новинарските наслови во кои лексемите со турски лексички елементи навистина се применуваат мајсторски за да се привлече вниманието на читателот. Пр. „Околу 1 500 идни академци од внатрешноста – *кирашии*“⁸, „*Кафеанциите* бараат милост: Без пушење ќе пропаднеме“⁹, „Суспензија за *пиштолиците* на Вашингтон“¹⁰, „Пензионерите во владин *тефтер*“¹¹, „*Кавги* за

⁸ Вечер (Скопје). Бр. 13 916. 2. X. 2008, 9.

⁹ Утрински весник (Скопје). Бр. 3208. 13-14. II. 2010, 8.

¹⁰ Вест (Скопје). Бр. 2882. 29. I. 2010, 42.

¹¹ Дневник (Скопје). Бр. 4190. 13-14. II. 2010, 1.

бебешка храна“¹², „Прилепчани ќе ги стават своите *сурати* за Прочка“¹³, „*Арач* до коска“¹⁴.

Во стандардизираниот лексички фонд кој се применува во официјалното општење и писмениот јазик, лексичките заемки со турски суфикси во поглед на временската оска можат да бидат главно: неутрална лексика (*бурекчија*, *занаџчија*), архаизми (*капиџија*, *бичакчија*) и историзми (*валилак*, *беглак*). Во разговорниот јазик турските лексички заемки се застапени со: фамилијаризми (*беџаџија*, *муабетчија*) и дијалектизми (*лафчија*, *ачик-џозлија*).

За кој фонд турски лексички заемки од стандардната или нестандартната лексика ќе се определи и ќе ги употреби говорителот, зависи од неговата социјална област на активност и општење бидејќи секоја област карактеристично ги применува јазичните средства. Специфичниот избор и примена на јазичните средства спаѓа во доменот на функционалните стилови. Лексичките заемки со турски суфикси се употребуваат во следниве функционални стилови: разговорниот функционален стил (разговорен јазик), уметничколитературниот функционален стил (јазикот на уметничката литература), публицистичкиот функционален стил (јазикот на средствата за јавно информирање и на публицистиката). Во разговорниот, во уметничколитературниот и во публицистичкиот функционален стил се застапени турски лексеми кои се карактеризираат со експресивност. Семантички, експресивните турски лексеми можат да бидат: деминутиви и хипокористици (*кавгаџивче*, *дуќанџиче*) и аугментативи и пејоративи (*јабанџиџиче*). Денес турските лексеми не се застапени во административниот и во научниот функционален стил, затоа што во историскиот развој на македонскиот јазик турцизмите сè повеќе го губеа своето неутрално обележје и стануваа стилски обоени. Оваа тенденција се случуваше во долг временски период паралелно со стандардизацијата на македонскиот јазик и осовременувањето на условите за живот и работа.

4. Заклучок

Денес турските лексички елементи се употребуваат во разни сфери: народниот говор, народното творештво, средствата за јавно информирање, уметничката литература, историската литература, уметничкиот превод, филмот итн. Но во сите овие разновидни области се забележува дека, освен неутралната употреба на турските лексички елементи, поради своите карактеристики добиваат сè повеќе емотивно-експресивна односно стилска функција. Оваа употреба е сè присутна во книжевниот јазик и во јазикот на средствата за јавно информирање. И во секојдневниот говор сè поголем акцент се става

¹² Дневник (Скопје). Бр. 4190. 13-14. II. 2010, 5.

¹³ Дневник (Скопје). Бр. 4190. 13-14. II. 2010, 25.

¹⁴ Дневник (Скопје). Бр. 4190. 13-14. II. 2010, 14.

на емотивниот момент. Оваа тенденција на турските лексички елементи не е случајна, бидејќи нивниот континуитет и опстанок до денешни дни се должи на народното творештво, пред сè на лирската народна песна, каде што овие турцизми најчесто биле употребувани со стилска функција. Ова на почетокот не било толку забележително бидејќи јазикот на народниот говор и на народното творештво бил ист во отсуство на нормиран македонски јазик. Но по стандардизацијата на македонскиот јазик, пополека почнале да се создаваат разлики помеѓу нормираниот литературен македонски јазик и народните говори со коишто биле пишувани народните творби. Јазичната меморија на народот, која со векови била напојувана со ова народно творештво во кое има и турски лексички заемки, пред сè со стилска функција, почнала ова да го рефлектира и надвор од народното творештво, односно во уметничката литература, во средствата за јавно информирање, секојдневниот говор итн. Според наше мислење, во понатамошниот развој на македонскиот јазик сè повеќе ќе се зголемува стилската функција на турските лексички елементи.

Користена литература

- [1] Велковска, Снежана; Антевска Веновска, Снежанка и др. (2003-2015). *Толковен речник на македонскиот јазик 1-6*. Скопје: Институт за македонскиот јазик „Крсте Мисирков“.
- [2] Димитровски, Тодор; Корубин, Благоја; Стаматоски, Трајко. (1986). *Речник на македонскиот јазик*. Скопје: Македонска книга.
- [3] Конески, Блаже. (1967). *За македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
- [4] Конески, Блаже. (1986). *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- [5] (2000). *Процесот на стандардизација на македонскиот јазик во споредба со соодветните процеси во другите словенски и балкански јазици* (тркалезна маса по повод 125-годишнината од раѓањето на Крсте Мисирков). Скопје: МАНУ.
- [6] Стаматоски, Трајко. (2001). *Во одбрана на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.